

IV. SÜSTEEMSELT OLULISED ARVELDUSSÜSTEEMID

EESTI PANGA ARVELDUSSÜSTEEMID

Eesti Panga hallatavate pankadevaheliste maksete arveldussüsteemide kaudu teostati 2011. aasta esimesel poolel keskmiselt 96 638 makset päevas kogukäibega 1240,3 miljonit eurot. Eesti Panga arveldussüsteemide kogukäibe kasvas 2010. aasta esimese poolega võrreldes 71%. Käibe kasvule vaatamata maksete arv Eesti Panga arveldussüsteemides vähenes 1% (vt joonis 1).

2011. aasta esimesel poolel tulenes 91% Eesti Panga hallatavate pankadevaheliste maksete arveldussüsteemide kogukäibest TARGET2-Eesti vahendusel teostatud maksetest, mida oli 317 tükki ehk 0,3% maksete koguarvust. TARGET2-Eesti vahendusel teostatud maksete käibe on 2011. aasta esimese kuue kuuga oluliselt kasvanud. Ühelt poolt tuleneb see EP RTGSi sulgemisest euroalaga liitumisest tingituna ja EP RTGSi maksete suundumisest TARGET2-Eestisse. Teine ja tähtsam põhjus on see, et pangad kasutavad TARGET2-Eestit aktiivselt suureväärtuseliste piiriüleste pankadevaheliste maksete teostamiseks (vt joonis 2-3).

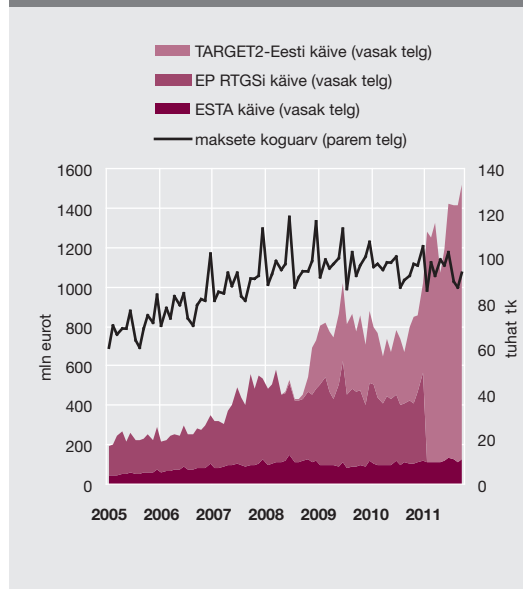
Pankadevahelistest maksetest tehti 2011. aasta esimesel poolaastal arviliselt jätkuvalt enamik (99,7%) arveldussüsteemi ESTA vahendusel. ESTA makse keskmine suurus on 2009. aasta lõpust alates jõudsalt kasvanud ning ületab praegu varasemat tippaset 2008. aasta oktoobrist.

RISKID JA JÄRELEVAATAJA HINNANG

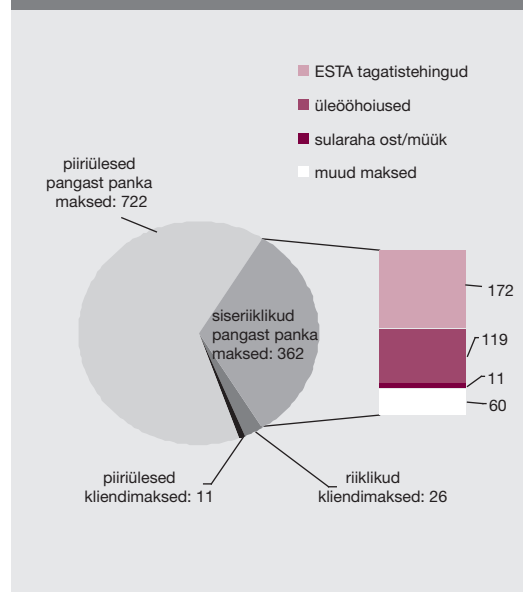
Eesti Pank teostab süsteemselt oluliste maksete ja väärtpaberite arveldussüsteemide järelevaatamist lähtuvalt Eesti Panga järelevaatamise raamistikust¹. Eestis on järelevaadatavateks süsteemideks ESTA, TARGET2-Eesti ja Eesti Väärtpaberikeskuse hallatav väärtpaberiarveldussüsteem.

¹ Vt Makse- ja arveldussüsteemide järelevaatamine.

Joonis 1. Eesti Panga arveldussüsteemides teostatud maksed

Joonis 2. TARGET2-Eesti keskmine päevakäibe (mln eurot), I pa 2011

Eestis toimivates arveldussüsteemides ei tulnud 2011. aasta esimesel poolel ette selliseid tõrkeid, mis oleksid ohtu seadnud finantsstabiilsuse või takistanud oluliselt arvelduste toimimist. 2011. aasta III kvartal algas TARGET2 tõrkega, mis mõjutas nii ESTA kui ka väärtpaberiarveldussüsteemi tööd.

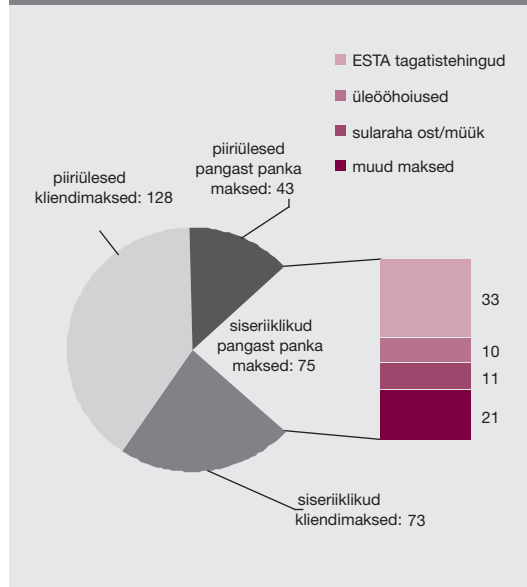
Eesti Panga arveldussüsteemides töid eurole üleminekuga toimunud muudatused (EP RTGSi sulgemine ja asendamine TARGET2-Eestiga ning kohustusliku reservi nõude vähenemine) kaasa operatsiooniliste riskide suurenemise võimaluse. Nimelt on mõni pank olnud väga lähedal kohustusliku reservi nõude mittetäitmisele, kuid see olukord on siiski positiivselt lahenenud. Lisaks on juhtunud, et mõni pank ei alusta ESTA päeva õigel ajal, kuna ESTA tagatismakse teostamiseks ei ole piisavalt vahendeid või selle teostamine hilineb. Vahendite puudusest tingitud probleemide vältimiseks on pangad hakanud kasutama ennetavaid meetmeid. Ülaltoodud operatsioonilised probleemid ei ole kordagi pikemaajalise likviidsusriskina realiseerunud.

Euroalaga liitudes alanes pankade kohustusliku reservi nõue ja sellest tulenevalt vähenesid nende Eesti Pangas hoitavad rahalised vahendid. See on märgatavalt vähendanud likviidsusvaru Eesti Panga arveldussüsteemides tehingute teostamiseks, kuid likviidsusprobleeme ei ole see kaasa toonud.

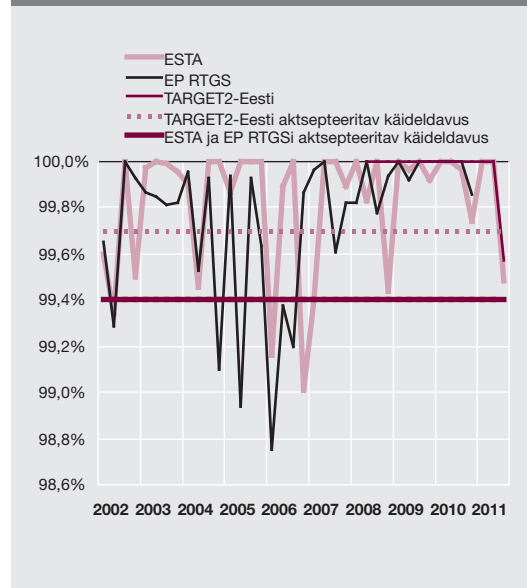
Nii ESTA kui ka TARGET2-Eesti toimisid 2011. aasta I ja II kvartalis tõrgeteta ja mõlema süsteemi **käideldavus** oli 100% (vt joonis 4).

Eestis ei saanud 25. aprillil 2011 ülestõusmis-pühade 2. püha tõttu teostada pankadevahelisi ega rahvusvahelisi euromakseid, kuna suletud olid üleeuroopaline arveldussüsteem TARGET2, selle arveldussüsteemi osasüsteem TARGET2-

Joonis 3. TARGET2-Eesti päeva keskmine maksete arv, I pa 2011

Joonis 4. Pankadevaheliste arveldussüsteemide käideldavus

Eesti ja tavamaksete arveldussüsteem ESTA². Eesti Panga arveldussüsteemide käideldavust see sündmus ei mõjutanud, sest tegu ei olnud süsteemide arvelduspäevaga.

Suurem tõrge Eesti Panga arveldussüsteemides leidis aset 2011. aasta III kvartalis, kui TARGET2 keskse arveldusplatvormi töö oli 25. juuli tööpäeva alguses tarkvara vea tõttu 2 tundi ja 58 minutit seiskunud. Sellest tõrkest tingituna ei olnud päeva alguses võimalik TARGET2 vahendusel teostada ühtegi makset ning TARGET2 ajaloos esimest korda käivitati eriolukorra moodul (*contingency module*).

TARGET2 tõrke tõttu ei saanud teostada ka ESTA tagatismakseid ja alustada ESTA vahendusel siseriiklike pankadevaheliste maksete teostamist. ESTA viivitus kestis 3 tundi ja 20 minutit.

Eesti Väärtpaberikeskus (EVK) võttis koos eurole üleminekuga kasutusele uue väärtpaberi-arveldussüsteemi Depend. Mõlemad üleminekud läksid edukalt.

Nagu ESTA, nii ei töötanud 25. aprillil 2011 ehk ülestõusmispühade 2. pühal TARGET2 kinnioleku tõttu ka EVK väärtpaberi-arveldussüsteem, mistõttu siseriiklike ega piiriüleseid makseta ja makse vastu väärtpaberitehinguid ei teostatud.

TARGET2-s 25. juulil 2011 aset leidnud tõrge puudutas ka EVK väärtpaberi-arveldussüsteemi, sest kontohaldurid ei saanud TARGET2-Eesti kaudu teha sissemakseid EVK väärtpaberi-arveldussüsteemis olevatele rahakontodele. See tõi kaasa kontohalduritevaheliste makse vastu väärtpaberitehingute arvelduste 2,5tunnise viivituse.

2011. aasta 30. juunil lõpetati EVK ja Euroclear Finland hallatava Soome keskdepositooriumi

vahel sõlmitud ühendusleping³ ühenduse eeldatust oluliselt madalama kasutuse tõttu.

Järelevaataja hinnangul on nii ESTA kui ka EVK väärtpaberi-arveldussüsteem Eesti mõistes olulised. Seetõttu tuleb süsteemioperaatoritel eriolukordade kord üle vaadata ja süsteemi toimimise reegleid täiustada. See aitaks vältida TARGET2 puhkepäevadest või TARGET2 keskse arveldusplatvormi tõrgetest tingitud olukordi, kus Eestis ei ole kohalikul tööpäeval võimalik siseriiklike pankadevahelisi makseid ja väärtpaberitehinguid teostada või kus maksete teostamisel esineb TARGET2 tõrgete tõttu pikaajalisi viivitusi.

² Pangasiseste maksete teostamist TARGET2 püha ei mõjutanud.

³ Depositooriumidevaheline ühendusleping võimaldas Tallinna Börsil noteeritud Eesti väärtpaberite maksevaba ülekannet EVKs avatud kontolt Soome keskdepositooriumi kontole ja maksevaba tagasikannet Soome keskdepositooriumi kontolt EVKs avatud kontole.

Makse- ja arveldussüsteemide järelvaatamine

Finantssüsteemi tõhusus sõltub erinevate makse- ja arveldussüsteemide ladusast toimimisest, sest kõigi rahaliste tehingute teostamiseks kasutatakse üht või mitut arveldussüsteemi. Selleks et finantssüsteem toimiks tõrgeteta, tuleb tagada erinevate arveldussüsteemide vastavus riigis kehtivale õigusraamistikule ja vältida tõrkeid, mis võiksid avaldada negatiivset mõju riigi finantssüsteemile.

Makse- ja arveldussüsteemide olemus

Arveldussüsteemide all mõistetakse infrastruktuuri ja selle juurde kuuluvat õigusraamistikku, mis võimaldab õiendada isikute omavahelisi rahalisi ja varalisi kohustusi. Makse- ja arveldussüsteemide hulka kuuluvad arveldussüsteemid, mida kasutatakse süsteemi liikmete omavaheliste rahaliste või varaliste kohustuste täitmiseks (edaspidi arveldussüsteemid). Samuti kuuluvad sinna makse algatamise erinevad viisid (edaspidi makseviisid). Erinevate arveldussüsteemide eesmärkidest ja vajalikkusest on pikemalt kirjutatud lisas 1.

Eestis on töös järgmised süsteemid.

Maksete arveldussüsteemid:

- pangasiseste maksete arveldussüsteemid, mille haldurid on vastavad krediidi- ja makseasutused;
- pankadevaheliste maksete arveldussüsteem, mille haldur on Eesti Pank ning mis omakorda koosneb erinevatest arveldussüsteemidest, sealhulgas TARGET2-Eesti osasüsteem ja ESTA;
- kaardimaksete süsteem, mille haldur on Nets Estonia AS;
- pankadevaheline otsekorralduste süsteem, mille haldur on AS Itella.

Finantsinstrumentide arveldussüsteemid:

- väärtpaberite arveldussüsteem, mille haldur on AS Eesti Väärtpaberikeskus (EVK).

Makseviiside all mõeldakse selliseid makse algatamist võimaldavaid viise nagu internetipanga ja muul moel algatatud maksekorraldused.

Eesti Panga roll

Tulenevalt rahvusvaheliselt tunnustatud standarditest, Euroopa Ühenduse asutamislepingust, Eesti Panga seadusest, krediitiasutuste seadusest ja nende õigusaktide alusel kehtestatud Eesti Panga presidendi määrustest täidab Eesti Pank arveldussüsteemidega seoses kolme põhirolli:

1. **arveldussüsteemide operaator** – Eesti Pank on enda hallatavate pankadevaheliste maksete arveldussüsteemide omanik ja teenusepakkuja;
2. **arveldussüsteemide regulaator** – Eesti Pank kehtestab pankadevaheliste maksete arveldussüsteemi käsitlevaid õigusakte;
3. **arveldussüsteemide järelvaataja** – Eesti Pank hindab ja suunab arveldussüsteemide toimimist ja arengut.

Neid rolle täidab Eesti Pangas peamiselt makse- ja arveldussüsteemide osakond, kes lisaks **osaleb finantssektori infrastruktuuride arendamisel ning poliitika ja õigusraamistiku kujundamisel ja rakendamisel** (vt lähemalt lisa 2). Arveldussüsteemide arengut edendab ja korraldab Eesti Pank eelkõige Eesti makse-süsteemide ekspertide nõukogu (EMEN) ja TARGET2-Securities Eesti rahvusliku kasutajagrupi kaudu. Vajaduse korral tehakse koostööd ja jagatakse infot rahandusministeeriu-

miga ja finantsinspeksiooniga 2007. aastal sõlmitud koostöölepe¹ alusel.

Eesti Panga hallatavaid arveldussüsteeme hoiab käigus makse- ja arveldussüsteemide osakonna arvelduste allosakond. Järelevaatamisega tegeleb makse- ja arveldussüsteemide osakonna poliitika ja järelevaatamise allosakond. Arveldussüsteemide järelevaatamise sõltumatus tagatakse ja huvide konflikt makse- ja arveldussüsteemide osakonna tasandil on viidud miinimumini Eesti Panga siseste alusdokumentide ja korra alusel. Nende kohaselt vastutab poliitika ja järelevaatamise allosakond järelevaataja rolli täitmise eest otse keskpanga juhatuse ees sõltumatult arveldussüsteemi operaatori rollist ja huvidest. Arveldussüsteemide seadusandlusega tegeleb juriidiline osakond makse- ja arveldussüsteemide osakonna kaasabil.

Eesti Pank lähtub järelevaatamise rolli täitmisel ka arveldussüsteemide järelevaatamise raamistikust.

Arveldussüsteemide järelevaatamise raamistik

Järelevaatamise eesmärgid

Keskpannad peavad rahvusvaheliste nõuete ja hea tava kohaselt tagama enda hallatavate arveldussüsteemide täieliku vastavuse rahvusvahelistele standarditele ning tegelema erasektori hallatavate oluliste arveldussüsteemide järelevaatamisega. Lisaks on keskpankade ülesanne erinevate makseviiside järelevaatamine. Järelevaatamise eesmärk on tagada arveldussüsteemide tõhus, ladus ja jätkusuutlik toimimine.

Keskpanga jaoks on arveldussüsteemide tõhus toimimine oluline, et viia ellu tulemuslikku rahapoliitikat, tagada majandus- ja finantssüsteemi stabiilsus ning korraldada raharingluse tõrgeteta toimimine. Seega on arveldussüsteemide järelevaatamine keskpanga peamisi funktsioone, sest süsteemide ladus ja jätkusuutlik toimimine on otseselt seotud keskpanga põhieesmärkide täitmisega. Nende põhieesmärkide saavutamine tagab omakorda rahasüsteemi ja raha usaldusväärse abil hinnastabiilsuse.

Arveldussüsteemide järelevaatajana on keskpangal mitu ülesannet. Eesti Pank

- eristab arveldussüsteemide turul süsteemselt olulised ja olulised arveldussüsteemid (vt liigitus lisa 3);
- kehtestab Eestis toimivatele arveldussüsteemidele rahvusvahelised standardid ja hindab standarditele vastavust;
- kehtestab või kiidab heaks arveldussüsteemide põhimõtted ja reeglid;
- tuvastab arveldussüsteemides ilmnedavõivaid riske (vt lähemalt lisa 4);
- osaleb arveldussüsteemide arengu edendamisel ning poliitika ja õigusraamistiku kujundamisel ja rakendamisel lähtuvalt järelevaatamise põhimõtetest, sõltumatult Eesti Panga operaatori rollist ja arvestades turu vajadusi;
- Euroopa keskpankade süsteemi liikmena osaleb rahvusvaheliste arveldussüsteemide järelevaatamises. Selleks sõlmiti 2001. aastal Euroopa Liidu keskpankade ja pangandusjärelevalveasutuste vahel koostöölepe, mida täiendati 2004. aastal².

¹ <http://www.eestipank.ee/pub/et/ylidine/pank/stabiilsus/lepe1207.pdf>

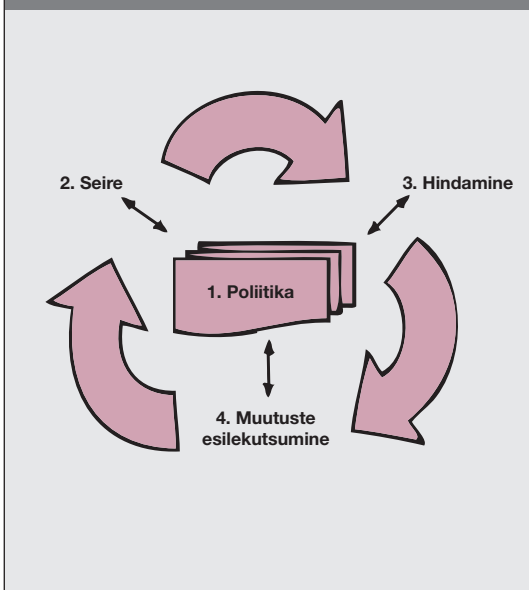
² <http://www.ecb.int/press/pr/date/2001/html/pr010402.en.html>,
<http://www.ecb.int/press/pr/date/2004/html/pr040721.en.html>

Järelevaatamise protsess

Arveldussüsteemide järelevaatamine tähendab, et keskpank jälgib olemasolevaid ja arendatavaid süsteeme ning hindab nende vastavust rahvusvahelistele ja keskpanga nõuetele. Kui vaja, annab keskpank soovitusi süsteemide tõhusamaks ja turvalisemaks muutmiseks.

Arveldussüsteemide järelevaatamine on pidev protsess, kus esiteks pannakse paika vastavad põhimõtted ehk poliitika (vt joonis 5). Lähtuvalt põhimõtetest seirab ja hindab keskpank turgu ning süsteeme ja vajaduse korral sekkub erinevate vahendite või meetmetega. Seejärel algab protsess taas otsast peale. Erinevus on vaid see, et kui vaja, korrigeeritakse iga protsessi alguses vastavat poliitikat, lähtudes turuvajadustest ja kogu riigi majandusarengust.

Joonis 5. Arveldussüsteemide järelevaatamise protsess

Eesti Pank teostab järelevaatamist kõikidele olulistele ja süsteemselt olulistele maksete ja väärtpaberite arveldussüsteemidele. See tähendab, et need süsteemid peavad vastama keskpanga arveldussüsteemide alal kehtestatud poliitika eesmärkidele³ ja ootustele ning rahvusvahelistele nõuetele. Oluliste arveldussüsteemide hulka kuuluvad Eesti Panga hallatavad TARGET2-Eesti osasüsteem ja ESTA ning EVK hallatav väärtpaberite arveldussüsteem.

Arveldussüsteemide seire

Selleks, et järelevaataja saaks oma rolli täita, peab tal olema piisavalt infot, kuidas finantssektori infrastruktuurid turul toimivad ja kuidas süsteemid omavahel seotud on. Peamised teabeallikad on süsteemide reeglid, talitluspidevuse tagamise põhimõtted, regulaarsed aruanded või erakorralised aruanded ja kohtumised erakorralistes olukordades, süsteemihaldurite enesehinnangud, kohtumised süsteemi halduri ja osalejatega, hinnangud õigusekspertidelt ja/või audiitoritelt, info teiselt keskpankadelt või järelevalveasutustelt. Arveldussüsteemide seire kokkuvõtteid avalikustatakse Eesti Panga publikatsioonides, peamiselt Finantsstabiilsuse Ülevaates.

Arveldussüsteemide hindamine

Arveldussüsteemide seirel kogutud infot kasutatakse kahel otstarbel. Esiteks annab keskpank üldhinnangu finantssektori infrastruktuuride toimimise kohta ja järelevaatamise raamistiku paikanemiseks, sealhulgas sobivate nõuete määramiseks. Teiseks hindab ta süsteeme, mis kuuluvad järelevaatamise raamistiku järgi hinnatavate süsteemide hulka.

³ Usaldusväärsete ja hästi toimivate maksesüsteemide käigushoidmine.

Kõik olulised arveldussüsteemid peavad olema aja- ja asjakohaselt hinnatud. See tähendab, et iga viie aasta tagant viib keskpang läbi nende süsteemide täieliku hindamise. Vahepealsel perioodil antakse hinnang süsteemis kavandatavatele muudatustele. Kui järelevaatamise põhimõtteid muudetakse (nt kehtestatakse süsteemile rahvusvaheliste standardite muutudes uued miinimumnõuded⁴), viiakse muudatuste kehtima hakkamisel läbi uus täielik hindamine.

Arveldussüsteemide arendamise algatamine ehk muutuste esilekutsumine

Arveldussüsteemide jälgimise ja hindamise tulemus võib olla üldiselt kas positiivne ehk süsteem vastab nõuetele või (osaliselt) negatiivne ehk süsteem ei vasta (osaliselt) nõuetele. Kui süsteem ei vasta nõuetele, annab järelevaataja süsteemihaldurile süsteemiarendamiseks soovitusi. Peamiselt kasutab järelevaataja soovitude andmisel moraalset survet, näiteks kehtestades tingimusi süsteemihaldurile. Kui süsteemihaldur ei täida järelevaataja määratletud nõudeid, siis ei kasutata või ei aktsepteerita seda süsteemi teatud tehingute või juhtude puhul. Ühtlasi teavitab Eesti Pank sellest avalikkust oma hinnangute kokkuvõtetes.

Nagu eespool mainitud, lähtub Eesti Pank ka rahvusvahelistest standarditest ja heast tavast (vt lisa 5). Miinimumnõuetena (standarditena) kasutatakse maksete arveldussüsteemide korral Rahvusvaheliste Arvelduste Panga (BIS) süsteemselt olulistele maksesüsteemidele kehtestatud põhimõtteid (*Core Principles for Systemically Important Payment*

⁴ Nt 2012. aastal kehtestavad Rahvusvaheliste Arvelduste Pank ja Rahvusvaheline Väärtpaberijärelevalve Organisatsioon finantsturu infrastruktuuridele uued põhimõtted, mida praegu välja töötatakse. Vt <http://www.bis.org/publ/cpss94.htm>.

Systems). Väärtpaberite arveldussüsteemide korral lähtutakse BISi ja Rahvusvahelise Väärtpaberijärelevalve Organisatsiooni (IOSCO) soovitustest väärtpaberiarveldussüsteemidele (*Recommendations for SSSs*⁵).

TARGET2-Eesti järelevaatamisel lähtub Eesti Pank lisaks oma arveldussüsteemide järelevaatamise raamistikule eurosüsteemi TARGET2 järelevaatamise juhiseist. TARGET2 kui terviku järelevaatamise eest vastutab Euroopa keskpankade süsteem, sealhulgas eurosüsteem ja TARGET2ga ühendatud eurosüsteemivälised keskpangad. TARGET2 ühisplatvormi järelevaatamisel on juhtiv roll Euroopa Keskpangal. Kuna TARGET2 osasüsteemid on juriidiliselt ja operatsiooniliselt detsentraliseeritud, on TARGET2-Eesti osasüsteemi järelevaatamise põhivastutus Eesti Pangal.

Arveldussüsteemide järelevaatamise käigus pöörab keskpang tähelepanu järgmistele aspektidele:

- arveldussüsteemi operatsiooniline struktuur (süsteemi tehniline lahendus ja töökindlus);
- arveldussüsteemi õigusraamistik (seadusandlus ja määrustik ning süsteemi reeglid);
- riskide teadvustamine (riskid süsteemis ja süsteemis osalejatele);
- riskijuhtimine (riskide mõõtmine, kontrollimine ja ülemäärase riski vähendamine);
- talitluspidevus;
- arveldussüsteemi tõhusus;
- süsteemile ligipääs;
- arveldussüsteemi valitsemine.

⁵ Eesti Pank hindab EVK hallatavat süsteemi eurosüsteemi nõuete põhjal, mis on rangemad kui BIS/IOSCO soovitused.

Lisa 1. Erinevate arveldussüsteemide eesmärgid ja vajalikkus

Eestis toimivad eri tüüpi arveldussüsteemid, kuid nende eesmärk on alati üks – võimaldada süsteemi liikmeil täita kas ise või edastada täitmiseks omavahelisi nõudeid ja kohustusi.

Arveldussüsteeme on vaja mitmel põhjusel. Esiteks võimaldavad need süsteemi liikmeil omavahel turvaliselt ja õigeaegselt õiendada rahalisi kohustusi. Erasisikuile on maksete arveldussüsteemid tähtsad palga, toetuste jmt saamisel ning maksete tasumisel. Äriettevõtted kasutavad neid kaupade ostmisel ja müümisel. Riik vajab arveldussüsteeme maksude kogumiseks ja toetuste maksmiseks.

Teiseks võimaldab pankadevaheliste maksete arveldussüsteem pangaklientidele suuremat vabadust mõne kommertsbanka valimisel oma põhipangaks. Nimelt ei pea klient makse teostamisel muretsema selle pärast, millises kommertsbankas asub raha saaja konto. Pangaklient saab tähelepanu pöörata hoopis sellistele teguritele nagu sobivate teenuste olemasolu, panga teenustasud või teenuse pakkumise kvaliteet.

Kolmandaks laseb kaardimaksete arveldussüsteem ühe panga kliendiks oleval kaupmehele pakkuda kaardiga maksmise võimalust ka sellele kliendile, kelle maksekaardi on väljastanud mõni muu kommertsbank kui see, kelle klient ta ise on.

Neljandaks on arveldussüsteemid finantsturgude tõhusa toimimise alus. Nii väärtpaberitehingutest tulenevad nõuded ja kohustused kui ka väärtpaberite ostust ja müügist tekkivad rahalised nõuded ja kohustused arveldatakse vastava arveldussüsteemi vahendusel.

Lisa 2. Arveldussüsteemide arengu edendamine⁶ ning poliitika ja õigusraamistiku kujundamises ja rakendamises osalemine

Keskpanga roll arveldussüsteemide arengu edendamisel ning poliitika ja õigusraamistiku kujundamisel sõltub peamiselt keskpanga poliitikast arveldussüsteemide operaatorina ning riigi ja selle finantssektori arengu tasemest. Arveldussüsteemide operaatorina on Eesti Pank pankadevaheliste arveldussüsteemide, TARGET2-Eesti ja ESTA omanik ja operaator. Keskpank arendab neid süsteeme ja kujundab nendega seotud poliitikat.

Lisaks osaleb Eesti Pank eurosüsteemi liikmena finantssektori keskkete infrastruktuuridega ehk rahaarveldussüsteemi TARGET2, väärtpaberiarveldussüsteemi TARGET2-Securities ja keskpangadevahelise piiriüleste tagatiste haldamise raamistikuga seotud poliitika ja nende infrastruktuuride kujundamises. Eesti finantssektori ja selle infrastruktuuride arendamine on viimase paarikümne aasta jooksul olnud meie riigi ajaloolise tausta tõttu ja üldisest muutuvast keskkonnast⁷ tulenevalt mõõdapääsmatu ja riigi arengus loomulik. Eesti Pank on seda protsessi koos kommertsbankade ja avaliku sektoriga edendanud.

Eesti Pank finantssektori infrastruktuuride arengu edendajana:

1. on lähtuvalt rahvusvahelistest tunnustatud tavadest ja Eesti turuvajadustest arendanud välja tõhusalt toimivad pankadevahelised maksete arveldussüsteemid, mida haldab ja edasi arendab;

⁶ Rahvusvaheliselt kasutatakse termineid *facilitator* ja *catalyst*.

⁷ Sh üleilmastumine, lõimumine, euroala algatused ja ühtse euromaksete piirkonna (SEPA) loomine.

2. jälgib maksete ja väärtpaperituru infrastruktuuride arengut Eestis ning avaldab teemakohaseid ülevaateid Eesti Panga publikatsioonides;
3. juhib Eesti maksesüsteemide ekspertide nõukogu (EMEN), selle allkoosseisude tööd ja TARGET2-Securities Eesti rahvuslikku kasutajagruppi;
4. osaleb Euroopa Maksenõukogu (EPC) Eesti toimkonnas ja vajaduse korral muudes keskpanga tegevusega seotud töögruppides, mida juhib Pangaliit;
5. arendab koos avaliku sektori ja turuosalistega makseteenuste ja väärtpaperituru infrastruktuuride õiguskeskkonda;
6. osaleb infrastruktuure edendavate euro-süsteemi ja muude rahvusvaheliste komiteede ja töögruppide töös, arvestades sealjuures Eesti vajadusi.

Lisa 3. Arveldussüsteemide liigitus olulisuse järgi

Eestis toimiv arveldussüsteem on oluline arveldussüsteem juhul, kui see on ainus omataoline Eestis ja/või kui see arveldab teistest arveldussüsteemidest saadetavaid liikmetevahelisi positsioone.

Eestis toimiv oluline arveldussüsteem on omakorda kogu Eesti finantssüsteemi jätkusuutlikuks toimimiseks oluline ehk süsteemiselt oluline arveldussüsteem siis, kui olulise arveldussüsteemi viimase kuue kuu keskmine päevakäive moodustab enam kui 10% kõigi oluliste arveldussüsteemide viimase kuue kuu keskmiste päevakäivete summast.

Lisa 4. Arveldussüsteemide riskid

Eestis, nagu teisteski nüüdisaegse ühiskonnakorraldusega riikides, tugineb kogu riigi finantssüsteem arveldussüsteemidele.

Seetõttu tuleb riigi finantssüsteemi stabiilse ja sujuva toimimise tagamiseks kindlustada arveldussüsteemide tõrgeteta toimimine. Ennekõike tähendab see erinevate riskide ohjamist ja maandamist. Riskide tuvastamine, mõõtmine, seire ja juhtimine aitavad vältida nende edasikandumist arveldussüsteemide kaudu riiklikule ja rahvusvahelisele finantsturule, mille tagajärjeks võivad olla ulatuslikud finantskriisid.

Doominoefekti (nimetatakse ka süsteemiriskiks) teel võivad arveldussüsteemi ühe liikme maksejõuetuse või süsteemis esineva tehnilise tõrke tõttu tekkida teistel arveldussüsteemis osalejail likviidsus- või krediitprobleemid. Hoolimata sellest, et süsteemiriski esinemise tõenäosus on väike, võib selle teke põhjustada suure finantskriisi.

Maksete arveldussüsteemides võivad esineda järgmised riskid.

- Süsteemirisk ehk risk, et ühe süsteemi liikme ajutised või püsivad likviidsusprobleemid võivad esile kutsuda samasugused probleemid mõnel teisel süsteemi liikmel. Teisisõnu on süsteemiriski korral tegu likviidsus- või krediitdiriski ilmnedes tekkida võiva ahelreaktsiooniga, mis võib viia majandus- ja finantskriisini kogu riigis või riikide grupis. Niisiis võib süsteemirisk tekkida teiste riskide ilmnemisel.
- Krediitdirisk ehk risk, et arveldussüsteemi liige ei suuda ei praegu ega tulevikus oma rahalisi kohustusi täies ulatuses täita.
- Likviidsusrisk ehk risk, et arveldussüsteemi liige ei ole võimeline määratud ajal oma rahalisi kohustusi täitma, kuid on võimeline tegema seda tulevikus. Teisisõnu on tegu olukorraga, mil süsteemi liikmel on ajutine arveldatava vara puudujääk.

- Toimimisrisk või operatsiooniline risk ehk risk, et arveldussüsteemi sujuvat toimimist häirib kas arvuti tark- või riistvara rike, inimlik viga või kuritahtlik tegevus ning sellega tekib arveldussüsteemi haldurile või süsteemi liikmeile ettenägematuid rahalisi kohustusi. Toimimisriski realiseerumine võib omakorda kaasa tuua krediidi- või likviidsusriski realiseerumise.
- Õiguslik risk ehk risk, et seaduste puudulikkus või mitteootuspärane tõlgendamine põhjustab arveldussüsteemi haldurile või süsteemi liikmeile ettenägematuid rahalisi kaotusi. Õigusliku riski realiseerumine võib omakorda kaasa tuua krediidi- või likviidsusriski realiseerumise.
- Julgeolekurisk ehk risk, et arveldussüsteemi tööd kahjustab pettus või süsteemi ebaõige kasutamine.

Väärtpaberite arveldussüsteemides võivad esineda

- kõik eespool loetletud maksete arveldussüsteemide riskid;
- esindajarisk ehk risk, et süsteemi kaudseid liikmeid esindav liige ei pea enda ja süsteemi kaudse liikme väärtpaberite kohta eraldi arvestust. Teisisõnu on tegu riskiga, et süsteemi kaudset liiget esindav liige teeb kaudse liikme väärtpaberitega tehinguid ilma viimase teadmata.

Lisa 5. Peamised rahvusvahelised standardid ja head tavad

Central bank oversight of payment and settlement systems, 2005 (Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS), Bank for International Settlements (BIS)).

1. Maksete arveldussüsteemidele kehtivad standardid

1.1. Üleilmselt kehtivad

- 1.1.1. *Report of the Committee on Interbank Netting Schemes of the central banks of the Group of Ten countries (Lamfalussy Report), 1990 (BIS)*
- 1.1.2. *Core Principles for Systemically Important Payment Systems, 2001 (CPSS, BIS)*
- 1.1.3. *Policy issues for central banks in retail payments, 2003 (CPSS, BIS)*
- 1.1.4. *General guidance for national payment system development, 2006 (CPSS, BIS)*
- 1.1.5. *General principles for international remittance services, 2007 (CPSS, BIS)*

1.2. Euroopa Liidus ning Euroopa majandus- ja rahaliidus kehtivad

- 1.2.1. *Eurosystem oversight policy framework, 2011 (ECB)*
- 1.2.2. *Oversight Standards for Euro retail payment systems, 2003 (ECB)*
- 1.2.3. *Business continuity oversight expectations for systemically important payment systems, 2006 (ECB)*
- 1.2.4. *Guide for the assessment against the business continuity oversight expectations for systemically important payment systems, 2007 (ECB)*
- 1.2.5. *Guide on the implementation of the Eurosystem's TARGET2 oversight function, 2008, (ECB)*
- 1.2.6. *Policy statement on euro payment and settlement systems located outside the euro area, 1998 (ECB)*
- 1.2.7. *The Eurosystem policy principles on the location and operation of infrastructures settling euro-denominated payment transactions, 2007 (ECB)*
- 1.2.8. *The Eurosystem policy principles on the location and operation of infra-*

structures settling euro-denominated payment transactions; specification of „legally and operationally located in the euro area“, 2008 (ECB)

terms of reference, 2008 (ECB)
3.2.5. Central counterparty clearing (CCP) for OTC credit derivatives, Decision taken by Governing Council, 2008 (ECB)

2. Makseviisidele kehtivad standardid

2.1 Euroopa Liidus ning Euroopa majandus- ja rahaliidus kehtivad

2.1.1 Harmonised oversight approach and oversight standards for payment instruments, 2009 (ECB)

2.1.2 Report on electronic Money, 1998 (ECB)

2.1.3 Electronic Money systems security objectives, 2003 (ECB)

2.1.4 Oversight framework for card payment schemes – Standards, 2008 (ECB)

2.1.5 Oversight framework for card payment schemes – Standards, 2008 (ECB)

2.1.6 Oversight framework for credit transfer schemes, 2010 (ECB)

3. Väärtpaberite arveldussüsteemidele kehtivad standardid

3.1 Üleilmselt kehtivad

3.1.1. Recommendations for securities settlement systems, 2001 (BIS, IOSCO)

3.1.2. Recommendations for Central Counterparties, 2004 (BIS, IOSCO)

3.2. Euroopa Liidus ning Euroopa majandus- ja rahaliidus kehtivad

3.2.1. Recommendations for securities clearing and settlement systems in the European Union, 2009 (ESCB, CESR)

3.2.2. Standards for the use of EU Securities Settlement Systems in ESCB credit operations, 1998 (European Monetary Institute)

3.2.3. The Eurosystem's policy line with regard to consolidation in central counterparty clearing, 2001 (ECB)

3.2.4. Eurosystem statement on central counterparties and interoperability,